

Dača Maraini

DRAGI PJer PAOLO

Prevela sa italijanskog
Alenka Zdešar Ćirilović

Beograd, 2023

Dragi Pjer Paolo,

noćas sam te sanjala. Kao uvek, umiljato si se osmehivao i rekao: „Evo me!“ Onda si skinuo nekakav prsluk slezove boje i dodao: „Baš je toplo.“

Nestao si čim sam krenula da te zagrlim, srećna što te ponovo vidim. Na podu je ostao tvoj prsluk purpurne boje. Htela sam da ga podignem, ali je i on nestao. Na njegovom mestu ugledala sam prestravljenog guštera gekona kako trči prema zidu.

Zaista je neobično što posle toliko godina u snu još pronalazim način da te dozovem i vidim. Još si mladi pedesetogodišnjak s kojim sam se viđala šezdesetih i sedamdesetih godina: okretno, sportsko telo, ozbiljno, ne namršteno već zamišljeno lice, sanjalački pogled, odlučan korak uvek spreman da potrči.

I noćas si bio na nogama spreman da skočiš s tim blagim, ispitujućim pogledom. Taj pogled mi je bio blizak i volela sam ga. Zanimljivo je na koji način se ponekad prijateljstva razjasne pogledom. Toliko toga se krije iza one dve zenice spremne da progutaju vreme. Sada živiš samo u mom unutrašnjem oku i krećeš se u tom izuzetnom prostoru koji obuhvata pogled zatvorenih očiju.

Toliko puta si nestajao dok si bio živ, dok smo zajedno šetali i ručavali u nekoj afričkoj birtiji. Bio si sposoban da umakneš od društva, naročito ako je bilo suviše brojno.

„Pa gde je Pjer Paolo? Bio je tu pre nekoliko minuta.“

Krenuli bismo da te tražimo. Ali evo tebe! Radostan, iako umoran, pojavio si se posle nekoliko minuta i nastavio da odsutno čeprkaš po svom tanjiru, ili piješ mleko koje smo ti, posle napada čira, poručivali umesto vina.

Koliko čaša mleka si posrkao dok sam te posmatrala! Ne znam ni da li si uopšte voleo mleko. Pravio si blagu grimasu dok si spuštao čašu i često su ti na uglovima usana ostajali beli brčići. Zabranili su ti sosove, prženu hranu, začine, alkoholna pića i ti si se prilagođavao sa trpeljivošću kakvu inače nisi imao.

Tvoja majka ti je brižljivo pripremala barenu ribu, meso na žaru, povrće na pari. Ali ako je bila umorna, tu je bila Gracijela, plemenita i brižna mlada rođaka, koja je s ljubavlju pripremala hranu prikladnu tvom izmučenom želucu.

Kada smo se zajedno skućili u Sabaudiji, često sam ja spremala večere. Rado si dolazio kod nas, prelazeći preko duge zajedničke terase. Alberto* je popodne, posle prepodnevno pisanja, nabavljao ribu i ja bih je stavila u šerpu. Pokušala sam da joj poboljšam ukus kimom, ceđenim limunom, iako se ti nikad nisi žalio. Volela sam da kuvam, a ti da sediš sa nama za stolom.

Malo si govorio, uvek si bio ćutljiv, ali tvoje ćutanje nije bilo znak otuđenosti već osobeni način da se usredsrediš na zajedničku misao koja se ispoljavala u uzajamnoj nežnosti. Voleo si da Alberto priča i umesto tebe. Rado si

* Alberto Moravija, italijanski književnik i dugogodišnji partner Dače Maraini. – *Prim. prev.*

slušao njegove priče o literarnim i životnim peripetijama. Alberto je bio izuzetan pripovedač i, kad bi se uputio kroz šumu priča, svi bismo pažljivo upijali svaku reč sa njegovih usana.

U jednom trenutku večeri ti bi nestao. Ako nismo bili na putu, nismo brinuli. Znali smo da si seo u svoj brzi automobil u potrazi za onim dečkićem kakav si bio, a koji ti je zauvek umakao.

Dragi Pjer Paolo,

često me pitaju kako i gde sam te prvi put srela. Teško mogu da se setim. Kladila bih se da ni ti ne znaš. Mnogi ne znaju da, šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, intelektualci i umetnici nisu morali da zakazuju sastanak da bi proveli neko vreme zajedno: družili smo se uz radost i priče kod Rozatija na Pjaci del Popolo, u restoranu La Kampana, kod Đideta na Otavijinom tremu, ili u nekoj jeftinoj krčmi.

Ne sećam se ko me je doveo do tebe i rekao: ova devojčica Maraini, kćer poznatog etnologa Foska, koja je zaljubljena u knjige i pisce, želi da te upozna. To nije bilo tako. Ko god je hteo, mogao je da se oko podneva ili popodne oko sedam uputi u popularni kafić na Pjaci del Popolo i da tu sretno Federika Felinija, Alberta Moraviju, Alfonsa Gata, Elzu Morante, Čezara Garbolija, Nataliju Ginzburg, Bernarda Bertolučija i, naravno, tebe, koji si bio lep kao sunce mada niskog rasta i uvek ćutljiv i ozbiljan, sa onim blagim i očajničkim pogledom koji si upućivao svetlu. Sastajali smo se iz čistog zadovoljstva susreta i razgovora, drugi razlozi nisu postojali.

Kao što znaš, a i predvideo si kao osetljivi prorok, danas se srećemo samo s nekim povodom: neki skup, miting, kako se sad to kaže, ili sajam knjiga, ili, još gore, televizija. U svakom slučaju, uvek imamo neki javni, društveni povod. Tada smo se viđali bez ikakvih predviđenih programa, samo zbog radosti susreta i razmene ideja. Zar to nije drugačije?

I ti si u svojim pesmama, kao i Gusarskim napisima*, često opisivao susrete sa prijateljima, ali i neprijateljima, u rimskim krčmama gde su se sklapala savezništva, priznavale naklonosti, zastupale različite ideje, ali, pre svega, učvršćivala solidarnost između osoba koje su sebe smatrale zanatlijama u borbi za preživljavanje u jednom komercijalizovanom i ujednačenom svetu, u svakodnevnom sukobu sa cenzurom.

Ti to dobro znaš, jer si dobio više od osamdeset prijava. Sve su bile nasilne, nepravedne, progoniteljske. Optuživali su te za opscenost, uvredu vere, perverziju, navođenje maloletnika na blud. I ja sam ih primila nekoliko, za nepriстойnost, za uvredu vere, jednom zbog toga što sam Bageriju nazvala mafijaškim gradom. Uvek smo bili oslobođeni optužbi, ali bilo je toliko mnogo neprijatnosti i troškova za advokate, papire, za ročišta koja su stalno odlagana. Sećaš li se kada smo se nas dvoje našli na naslovnici časopisa *Borgeze* sa naslovom koji je vrištao: „Pornografski pisci“? To više nije bila cenzura države već cele zemlje, ili barem njenog najdvoičnijeg i najagresivnijeg dela, koji se okrenuo protiv tebe i tvoje izuzetne veštine provokacije.

* *Gusarski napisi (Scritti corsari)* je zbirka članaka, intervju a recenzija Pjer Paola Pazolinija objavljivanih u „Corriere della Sera“, „Tempo Illustrato“, „Il Mondo“, „Nuova generazione“ i „Paese Sera“ između 1973. i 1975. – *Prim. prev.*

Pada mi na pamet još jedan grub napad na tebe. Desio se šezdeset osme u Zaferani Etnei, gde smo bili članovi žirija za dodelu nagrade Zaferana, koju je, zajedno sa Leonardom Šašom, Vinčencom Konsolom, Albertom, sa mnom i tobom, organizovao Vani Ronsizvale, sećaš li se? Te godine jedan od nagrađenih bio je Ezra Paund. Veliki pesnik, ali kompromitovan zbog toga što je za naciste, na nesreću, ispevao teoriju o rasama. Zatim se pokajao i za pokoru sebe osudio na ćutanje.

Sećaš li se da uopšte nije progovarao i kada je želeo da nešto saopšti, obraćao se supruzi (ili je možda bila družbenica, ne sećam se), koja je ljubazno izgovarala sve ono što je on mislio. Postojao je divan dogovor između njih dvoje, ali u podeli uloga bilo je i nečeg izveštačenog i teatralnog.

Nagradili smo ga za poeziju koja je, osim one mahnite vezane za nacistički period, bila divna i on je došao da preuzme nagradu, ne želeći da je komentariše, ni da se zahvali. Umesto njega je govorila njegova ljupka i elegantna nevenčana supruga. Taj suvonjavi čovečuljak, ljubazan, ozbiljan, egzaltiranog pogleda, postajao bi nežan čim bi se obratio ženi pored sebe; imao je prkosnu bradicu i sedu kosu koja je neposlušno štrčala na sve strane.

Ubeđena sam da bi bio zgađen načinom na koji današnji fašisti koriste njegovo ime. Bio je čovek velike kulture i, mada sa zakašnjenjem, shvatio je u kom pravcu ide istorija.

Pa ipak – sećaš li se? – tokom dodele nagrade pojavili su se neki mladići iz Katanije koji su počeli da galame i da nas vredaju. Na sto žirija bacili su truli celer, koji je poprskao naša lica i ruke, bacili su i komorač.* Nikome od

* Na italijanskom komorač (*finocchio*) pogrdno znači homoseksualac, peder. – *Prim. prev.*

nas nije bilo jasno šta hoće. U stvari, mislili smo da imaju nešto protiv Paunda i njegove nacističke prošlosti. Onda smo shvatili da se najviše bune protiv tebe. Kao i obično, privlačio si ljutnju i bes tradicionalista i mladih revolucionara, šezdesetosmaša.

Bilo je baš neprijatno, a posle smo se smejali. Paund nije bio impresioniran. Bio je postojan, krut i ćutljiv, kao da je njegov duh izašao iz tela ostavljajući ga ispražnjenim. Pokušavali smo da shvatimo zašto je dodela književne nagrade Konzolu, Bonaviri, Nigru, D'Arigiju, Grasu toliko razgnevila te mladiće. Ni danas mi nije jasno protiv čega su protestovali: neki kažu da su to bili mladi fašisti, a neki da su se bunili protiv levice. To nikad nismo saznali.

Dragi Pjer Paolo,

čudno je kako tvoje prisustvo u mojim snovima na neobičan način širi reku sećanja i misli koje neće da se postrojavaju i oblikuju u urednu i postojanu sliku već se rasprskavaju na sve strane. Ne znam da li tvoja pojavljivanja u mojim snovima daju taj neodređen i maglovit pečat mojim mislima, ili pak moje misli postaju bistrije i tečnije čim poželim da zapišem ta sećanja.

Kad me je Roberto Kotroneo zamolio da napišem knjigu sećanja na tebe, odmah sam odbila. Toliko toga je već napisano o tvojim knjigama, o tvojoj ličnosti, Pjer Paolo, a takođe nisam želela da otvorim tu dragocenu, tajnu kutiju naših zajedničkih sećanja, zbog straha da će iščeznuti, ali i zbog obzira da ih javno izložim publici. Međutim, kada si ko zna koji put po redu došao da me u snu neočekivano posetiš, a nisam uspela da ti kažem nijednu reč, jer si iznenada nestao, rekla sam sebi: možda ću konačno moći da mu se obratim bez straha da će pobeći. Moći ću da se uputim na tajnovit put kroz šumu sećanja, na koji sam toliko puta već kretala i uvek se povlačila, preplašena snagom tajnih i nepristupačnih mesta, koja Jung naziva „naša unutrašnjost“.

Sve je počelo približno godinu dana posle tvoje smrti.

Jedne noći sam na krovu svoje kuće u Rimu čula bat potpetica tvojih kaubojskih čizama. Takve korake sam čula i u kući u Sabaudiji dok si hodao gore-dole po svom studiju koji se nalazio iznad ugla dnevnog boravka gde sam pisala, s pogledom na more. Uvek mi je bio potreban otvoren prozor kroz koji bih zagnjurila pogled kad bih napravila pauzu u pisanju, mada je za pisanje bolje ako svetlost dolazi straga a ne spređa, jer zaslepljuje. Važno mi je da preko puta svojih misli osetim otvoren prostor. Zid me paralize.

Tvoji koraci su ukazivali na to da si se vratio iz avanturističke noći i to me je umirilo. Alberto i ja smo rano ustajali. Ako nisi morao da poštuješ raspored snimanja, često si bio budan do kasno u noć, a ujutro si spavao.

Kada sam, te noći, čula tvoje potpetice na tavanici svoje kuće u Rimu, ustala sam, otvorila staklena vrata koja su vodila na mali balkon, popela se strmim gvozdanim stepenicama na krov zgrade gde sam te, ispod meseca koji je sijao iako nije bio pun, videla kako se šetaš gore-dole.

Toliko sam se iznenadila da nisam mogla ni da zucnem. Prepoznala sam te kao pojavu – u religioznim terminima reklo bi se, kao čudo – i bila sam srećna kada si iz sebe pustio ljudski glas i rekao: „Znaš, Dača, želeo bih ponovo da radim. Imam u mislima jednu divnu temu za film. Ali ovi neće ni da čuju za to.“

„Koji ovi?“ pitala sam, a ti si mi na jednom mestu pokazao grupu senki. Senke su se približile i prikazala su se tela osoba koje sam poznavala: Alesandro, Marčelo, Lucano, tvoja uobičajena tehnička ekipa koja te je pratila svuda gde si išao.

„Pokušaj i ti da ih nagovoriš“, molio si, i čim sam, podstaknuta tvojim živim rečima, krenula da ih ubeđujem,

jedan od njih je energično dobacio: „Dača, on ne može da radi, kaži mu da je mrtav i da ne može da radi.“

Nisam htela da te uvredim otkrivajući stvarnost, koju si očigledno ignorisao i zbunjeno te posmatrala, pokušavajući da dobijem na vremenu. I šta je uopšte trebalo da uradim?

Kao da si naslutio moje misli, odmah si me preduhitrilo: „Znam da sam mrtav, zbog smrti sam izgubio godine rada, ali ću se sada vratiti među žive i ponovo ću da snimam filmove.“

Videla sam da se tehničari dogovaraju među sobom, gundali su neposlušno, nespremni da ti poveruju. Bila sam razapeta između neprijatnosti što moram da te podsetim da si mrtav i radosti što te vidim živog. Toliko si bio siguran u sebe, Pjer Paolo, da si uspeo da me ubediš u svoje razloge.

Ali baš kad sam energično krenula da odgovorim na kolebanje Alesandra, Marčela, Lučana, sivi oblak je prekrilo mesec i ti si zajedno sa tehničarima nestao, a ja sam se probudila ubrzanog i kratkog daha.

Evo, jasno se sećam jedne zore u gradu Kartumu, kao lopte koja udara u zid i odbija se veselo poskakujući. Koji je to mesec bio? Možda januar. Suv mesec kada se bujice u Africi povlače, a zemlja postaje suva i crvena. Sećam se da sam jednog toplog i sprženog januara došla da te probudim u pet ujutro, jer nas je čekao lend rover da bi nas odveo sedamdeset kilometara dalje. Otvorio si vrata neispavan, naduvenog lica, pa sam se osećala krivom iako si ti odlučio da rano krenemo da bismo izbegli vrućinu.

Iza tvog utučenog i neispavanog lica nalazila se mračna soba koja je mirisala na tvoje telo. Taj dobro poznati miris potvrđivao je da si na vratima ti, tvoje celo biće i tvoj tajni noćni život.

Bio je to miris zadaha iz usta, ali i sapuna sa mirisom ljubičica i losiona posle brijanja s aromom duvana. Ti nisi pušio, ali si voleo taj blagi miris duvana i često sam ga osećala na tebi. Svež i tek isečen i na suncu osušen duvan ima u isto vreme prefinjen, sladak i gorak miris, blago nadražujuć, koji podseća na spržene livade razvejane tropskim vetrom.

Naglo sam te probudila i izvukla iz umirujućeg mraka. Tada sam se upitala da li možda, duboko u sebi, želiš da se iz utešnog mraka vratiš u utrobu majke, da se sklupčаш, kao što si ponekad činio kada bi te mućio ćir, i tu pronadeš spokojstvo tela.

Pa ipak se nisi bunio. Ćak nisi ni nakrivio usta, kao što bi to učinila bilo koja druga osoba prekinuta u okrepljućem snu. Bio si tako blag, tako popustljiv, Pjer Paolo, što me je uvek zbunjivalo. Nikad te nisam ćula da ljutito izgovaraš neku reć, nikad nisam videla neki gest srdžbe.

Međutim, ljudi su o tebi imali sasvim drugaćije mišljenje. Najćešće su smatrali da si ozlojeđen, krut, surov u preziru i ideološkom gnevu. To je delimićno bilo taćno, ali samo kada si pisao ili ućestvovao u javnim raspravama. Hteo si da izazivaš i na izuzetan naćin si uspevao da probudiš gnevne, razdražujuće i ljutite reakcije. Bio si zadovoljan ako bi uspeo da podstakneš žestoku razjarenost i neodložan poriv za osvetom. Verujem da je taj tvoj društveni bes izazivao mržnju. Pa ipak, u tvom odnosu sa prijateljima, u tvom privatnom životu bio si najstrpljiviji, najpopustljiviji i najpitomiji ćovek koga sam ikad upozнала.

I tada u Kartumu, kad si otvorio vrata i promolio lice smežurano od sna, zapahnuo me je miris ljubićice, duvana i gorki zadah iz usta, a ti si se nežno nasmešio i rekao onim uobićajenim blagim glasom i furlanskim dijalektom koji

nikad nisi izgubio: „Da, Dača, evo me, dolazim.“ Onda si neizmerno strpljivo čekao da se udaljim da ne bi suviše brzo i grubo zatvorio vrata iza mojih leđa. Eto, ta tvoja predusretljivost ispunila bi me nežnošću i jačala naklonost prema tebi. Tvoja obzirnost i ljubaznost duha duboko bi me ganule.

One noći kada si nestao sa moje rimske terase posle ubeđivanja da sa saradnicima ponovo snimiš film, primetila sam da po podu od plavkastih pločica trči gušter gekon. To je bio isti onaj gekon kojeg sam videla kada sam te prošli put srela u snu i kada si na zemlji ostavio prsluk slezove boje. Ti gekoni su nastanjeni među biljkama i sakriju se čim se približim, baš kao što ti činiš u snovima.

Ta životinja podsetila me je na divnu Montaleovu priču u knjizi *Leptir iz Dinara*.^{*} U njoj opisuje stvorenje, koje je, trčkajući po zidovima, ušlo u njegovu spavaću sobu. Da budem iskrena, Pjer Paolo, ne znam da li je ovu priču zaista napisao Montale ili sam je ja izmislila, a nisam htela da proveravam, jer mi se dopala ideja da on razgovara s ocem otelotvorenim u gekonu.

Ti znaš da sam iz Montaleovih priča izvukla male pozorišne tekstove. U jednom opisuje putovanje po Francuskoj i noć u kojoj su on i njegova žena u spavaćoj sobi otkrili slepog miša. Veliki Euđenio je, poput viteza u borbi, krenuo da istera životinju mašući rukama i vitlajući peškirom kao mačem. Međutim, svi pokušaji su propali. Zatim je, poražen, odlučio da pozove noćnog portira. Kada se, posle dugog čekanja, najzad portir javio na telefon, nije mogao da se seti kako se na francuskom kaže slepi miš. I tu dijalog između poluuspavanog portira i pesni-

^{*} Eugenio Montale, *Farfalla di Dinard*. – Prim. prev.

ka viteza postaje zaista komičan, jer ne uspevaju da se sporazumeju.

Montale se tek posle neprospavane noći setio kako se kaže slepi miš na francuskom i to kada je mali krilati miš konačno odleteo kroz prozor: „Zove se *chauve-souris*“ rekao je sa izdahom olakšanja, baš kao što se i inače dešava kada zaboravimo neku reč, pa se ona lukavo pojavi kada nam više nije potrebna.

Tako je mali lančani vez simboličkih znamenja još jednom povezao noć i dan. Jedan gekon, jedan slepi miš, jedna muva, jedan lav, sećanje je sastavljeno od podudaranja i odlaganja.

Lav se odnosi na snimanje filma *Cvet hiljadu i jedne noći*^{*}, gde je glavni glumac trebalo da prođe pored fantastične zveri sa gustom grivom. Nineto, koji je inače voleo da se igra i mislio da će to moći da radi i sa iznajmljenim lavom, iznenada je osetio da mu je lav skočio na leđa i usmerio kandže prema vratu. Da li se sećaš koliko smo se u tom trenutku izbezumili? Izgledalo je kao da će lav zaista ugristi jadnog Nineta.

Strah je paralisao sve prisutne na sceni, a kamera je automatski nastavila da snima. Snimatelji, izbezumljeni od straha, nisu znali šta da rade pa su potražili ukrotitelja, vlasnika zveri. Kada se konačno pojavio, objasnio je da lav nije hteo nikoga da povredi, samo je želeo da se igra sa Ninetom, ali na svoj način, kandžama.

Ti nikad nisi držao životinje, Pjer Paolo, nisu te privlačile i nisi im se divio. Činjenica je da mačka, pas, pa čak i hrčak u kavezu imaju potrebu za negom, a ti bi teško

^{*} *Cvet hiljadu i jedne noći (Il fiore delle mille e una notte)*, film čiji je scenario napisao i režirao ga Pjer Paolo Pazolini 1974. – *Prim. prev.*

mogao da uskladiš svoj život putnika i noćne skitnice sa brigom za domaću životinju. Pa ipak si prema njima osećao nežnost. Sećam se kako si se saginjao da bi pomazio mog malog mešanca Mulina i kako te je zabavljalo kada se, posle trčanja u krug, bacao na zemlju iznuren i razdragan.